

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: N. F. S. Grundtvigs udvalgte Skrifter

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "N. F. S. Grundtvigs udvalgte Skrifter", i Grundtvig, N. F. S.: *N. F. S. Grundtvigs udvalgte Skrifter*, Gyldendalske Boghandel, 1904-1909, s. 695.
Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-grundtvig07val-shoot-idm140245212059600/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: N. F. S. Grundtvigs udvalgte Skrifter

TILLÆG.

Det attende og nittende Aarhundrede.
(1715—1866.)¹

Det attende Aarhundrede, eller Rusland,
Nordamerika og Napoleon den Store.

Det attende Aarhundrede, som i Verdenshistorien strækker sig fra Ludvig den Fjortendes Død (1715) til Napoleons Fangenskab (1815), bør vist nok kaldes Naturalismens Hundredeaar, ei blot fordi Naturforgudelsen var dets ugudelige Kiendemærke, men fordi i dets Løb to ny Stater uden alle historiske Forudsætninger akavet hævede sig til høi Anseelse, Rusland og Nordamerika; og skjøndt den Ene, som et Despoti, førte Trælleaaget, den Anden, som en Republik, førte Friheds-træet i sit Vaabenskjold, saa bød de dog lige dumdristig Folkehistorien Trods, som selvgjorte Stormagter, ei af Guds Naade, men af forvovne Kroppe, uden fælles Fortid, Skæbne, Aand og Tungemaal.

Rusland, som udgjør hele Europas Bagdeel mod Østen, med henved 60 forskellige Stammer og Tungemaal, hævede sig under Peter den Store, først paa Overgangen til det ny Aarhundrede, ved en Krig med den svenske Vovehals Karl den Tolvte, hvem Peter 1709 ved Pultava slog saa eftertrykkelig, at han dermed var afvæbnet. Ved saadanne lykkelige Krige med Sverrig, Polen og Tyrkiet opvoxte Rusland ei blot til en

¹ Dette Tillæg, som vedføjedes 2. Udgave af Haandbogen i Nyars-Tidens Historie, der udkom 1869 paa Karl Schenbergs Forlag, blev samtidig udsendt med særskilt Titelblad som Tillæg til 1. Første Udgave.

Det Attende Aarhundrede

Landmagt af første Rang, men ogsaa til en betydelig Sømagt, baade sydlig i det sorte Hav og nordlig i Østersøen, og med denne magre Tilvæxt maatte Verdenshistorien i det attende Aarhundrede nøiedes, hvis ikke henimod Slutningen af Aarhundredet de amerikanske Koloniers Opstand inod Storbritannien havde sat flere og større Menneskekræfter i Bevægelse. Vel sattes nemlig alt ved Aarhundredets Midte (1740—1748) hardtad hele Europa i heftig Bevægelse ved den saakaldte østerrigske Arvekrig og den deraf udspringende saakaldte Syvaarskrig (1756—63), hvorunder det hele selvgjorte Kongerige Preussen, med sin Frederik den Eneste, syntes at trodse alle Europas Stormagter; men det var dog en kort Øienforblindelse, der kun varslede om Synet af Preussen som en virkelig og frygtelig Stormagt, der nu staaer os for Øie.

Keiser Karl den Sjette, med hvem den Habsburgske Keiserlinie i Wien uddøde, tænkte vel at haar ved et Gavebrev (den saakaldte pragmatiske Sanction), som han formaaede de fleste europæiske Magter til at underskrive, kunde sikke sin ældste Datter, Marie Therese, Arvegangen til hele hans Efterladenskab; men knap havde han opgivet Aanden, før Frederik den Anden (den Eneste), der paa samme Tid arvede Thronen i Berlin, erklærede, at selv sit eget, endsige da sin Faders Ord var det tosset at holde, naar man ei havde Gavn, men Skade deraf. Til denne Fribytter maatte da Marie Therese, for om mueligt at beholde Resten, afstaae den bedste Deel af Slesien, men hun beholdt ogsaa, især ved Ungarernes ædelmodige Bistand, virkelig Resten, skjøndt der siden meldte sig meget paatrængende Medarvinger. Det tegnede endog under Syvaarskrigen til, at hun skulde faaet Slesien tilbage, da baade Frankerig og Rusland havde forenet sig med hende om at kue den troløse Preusserkonge, men Kong Frederik slap dog med Skrækken, saa Keiserinde Marie maatte nøies med Haabet og med den Ære, at Keiserværdigheden forblev hos hendes Afkom indtil vore Dage.

Sin aandelige, eller rettere sin aandløse Retning havde det attende Aarhundrede allerede ved sin Midte kiendelig røbet, og det var da Mesterskab i den Helvedes Kunst at undergrave al Tro, ved at gjøre aiting tvivlsomt, som om det var den eneste rette Vei til en grundig Sandheds-Erkiendelse. Lige fra Aarhundredets Begyndelse vrimlede der i Engelland af saadanne Fri-tænkere, som enten aabenlyst bekæmpede Christendommen med alle dens Forudsætninger, eller stræbte som Naturalister

Det Attende Aarhundrede

at befrie Christendommen fra alt det Underfulde (Miraculøse) og Utrolige, der kastede Skygge paa den og forhindrede den fra, ved sin rene Sædelære og ved sin Kiserligheds Aande, at indtage hele Verden. Saaledes begyndte da Latinskolen en majsommelige Efterligning af den hedenske Selvklogskab at bære sine Frugter, og de modnedes først hos Calvinisterne i Genf (Genève) og i Frankerig, men dog var det især fra Holland, den almindelige Tvivlraadighed udbasunedes som Lægedom for al menneskelig Daarskab, og Brændpunktet for den ny Viisdom paa Fransk var den videnskabelige Ordbog af Peter Bayle, som opvoxte (1691—1746) til hele 16 Bind og blev en Guldgrube for hele den nye Læseverden. Tre berømte Franskmænd dele imidlertid med Bayle Æren for at have frelst Verden fra Overtroens Mareridt og fremkaldt Oplysningens gyldne Morgenrøde, og det var de tre store Samtidige: Charles Montesquieu, Jean Jacques Rousseau og Voltaire, blandt hvilke dog den Sidste efter hele Verdens Dom vandt Prisen, fordi den forfrylede Hjørtet og dræbte derved Troens Foster i Moderslivet.

Vel var det nu hverken i Frankerig eller i Engeland, men i Nordtyskland, at Naturalismen blev videnskabelig udarbejdet til det attende Aarhundredes berømte Rationalisme eller Fornuftlære; men dog blev den aldrig saa levende og saa frugtbar, som i Frankerig, hvor den i Slutningen af Aarhundredet virkelig øvede den Heltgeiering at løse alle Hjørtetbaand og vise Verden, hvad en selvraadig Fornuft turde vove, og hvad en tøilesløs Frihed kunde udrette.

Stødet til denne franske Omveltning (Revolution) kom imidlertid fra den ny Verden, hinsides den spanske Sø, i Nordamerika, hvor mange fribaarne og selvraadige Engelskmænd i Løbet af det syttende Aarhundrede havde nedsat sig og stiftet smaa Samfund, der kun lød deres egne Love. Disse smaa Fristater var nu vel alle langt mere beregnede paa Fred end paa Krig, og i Kvækerstaten Pensylvanien var det endog strængelig forbudt at føre Krig, men da det engelske Parlament henimod Slutningen af det attende Aarhundrede (fra 1770) paastod sin Ret til at beskatte de nordamerikanske Fristater, uden at der dog sad Nogen af deres Midte i Parlamentet, da gjorde Fristaterne Opstand under Anførsel af den ligesaa kloge og ædelmodige som frisindede Georg Washington, og da han søgte og fik kraftig Understøttelse hos Engellands Arvefiende Frankerig, saa nødtes Engeland til, efter at have bortødslet Penge og Menneskeblod i en haabløs Krig, (1783) at erkiende Fristaterues

Det Attende Aarhundrede

Uafhængighed. »Frihed, Lighed og Broderskab,« som under Krigen havde været Løsenet i Nordamerika, det blev nu, med de hjemkomne franske Hjelpetropper, Løsenet i Frankrig, og allerede i det næste Aartidende (1790—1800) gientød over Europa det forfærdelige Budskab fra Frankerig, at der var baade Christendommen og al Standsforskjel afskaffet, der herskede de Buxeløse (Sansculotterne) med Uhyret Robespierre i Spidsen, og der hyldede man aabenlyst en Skiøge som Fornuftens Gudinde.

Denne Frihed var nu vel ingenlunde Livets, men Dødens Frihed, men at den dog var af aandig Art, lærte man inden man vidste det: det gamle Roms Aand, med Ørne-Banneret, opsteg af de pontinske Moser, besatte Corsika og aabenbarede sig midt imellem Ny-Frankernes tusinde Ildsvælg i Skikkelse af Corsikaneren Napoleon Bonaparte.

Ja, det var aabenbar en ny Heltebane, Napoleon den Store indviede, og aabnede dermed igjen vort Øie for Oldtidens og Middelalderens Storhed, der dels var nedmanet som et Æventyr, dels bandsat som et Galenskab; thi allerede ved sit første Kæmpeskridt, da Napoleon paa een Sommer (1796) indtog Italien og nødte Østerrig til at stikke Sværdet i Skeden, forbausede han sin Samtid, der kun var vant til at beundre Frederik den Enestes og Syvaarskrigens Størværk; og da saa (1798—1800) Napoleon gjorde Heltetoget til Ægypten, indtog i Forbigaaende Klippeøen, den selv af Tyrken uindtagelige Malta, jog Ægyptens Mamelukker ned forbi Pyramiderne ved Memphis og Cairo, og standsede først ved Karmel og Akre paa Nordgrænsen af det hellige Land, da følte Nutiden sig forynget til Beundring og Efterligning af Oldtidens og Middelalderens Bedrift, og kunde ei forstaae, hvorledes man nys saa grovelig havde kurnet miskiende Menneskeslægtens store Løbebane og Guddomskald til mageløst Størværk.

Da derfor, under Heltens Fraværelse paa sit Alexandertog, Republiken syntes at skuffe bukke under for Ruslands vilde Horder, som nedtraadte det blomstrende Italien, da var det ingenlunde uventet, at Napoleon i Alexandrien indskibede sig med Cæsars Lykke, landede umødt af de engelske Krydsere, som bedækkede Havet, i Frankrig, greb Ørnebanneret, skød, som den anden Hannibal, Gienvei over Alperne og vandt (1800) paa Marengos Sletter ei blot Italien men Lykkens Gunst tilbage.

I de tolv følgende Aar opnaaede Napoleon alt hvad han

Det Attende Aarhundrede

eftertragtede, undtagen Overfarten til Engelland, og selv den vilde sikkert lykkedes ham, hvis han havde kunnet troe Dampskibets Opfinder, Nordamerikaneren Robert Fulton, som Skæbnen gav ham i Vold, og som med sin Opfindelse vilde kjøbt sin Frihed, men da hin Overfart, efter Forsynets Villie, ei maatte lykkes, saa fandt Napoleon sin Vantro uovervindelig.

Saaledes blev Napoleon ikke blot Keiser (1804), men var i Verdens Øine en alle Keiseres Keiser, som godt kunde fortjene at kaldes almægtig, thi han gjorde en af sine Brødre (Ludvig) til Konge i Holland, en Anden (Hieronymus) til Konge i Vestfalen, en Tredie (Joseph) til Konge i Spanien, og sin Svoger (Murat) til Konge i Neapel, hvorhos han fik En af sine Marskalker (Bernadotte) valgt til Kronprinds i Sverrig. Selv formærkede Napoleon sin glimrende Løbebane, da han ikke vilde unde den gamle Stormagt Spanien Ro i sin Grav, og da han, som selv havde nedmanet al kongelig og keiserlig Arveret, dog stræbte at gjenføde den i sin Afkom, hvorfor han aabenlyst forskød sin berømte Keiserinde Josephine, og ægtede den østerrikske Keiserdatter Marie Lovise, ved hvem han vel, alt 1810, fik en Søn, som han gav Titel af Kongen i Rom, men efterlod dog ikke engang den tomme Titel med Øen Elba.

Napoleon fik nemlig nu det forfløine Indfald, at han ligesaa trostog maatte kunne holde Indtog i Petersborg og Moskau, som han havde holdt det i Rom, Wien og Berlin, og medens hans Marskalker blev slaaede i Spanien af Engelskmændene under Wellington, drog han dumristig ind i Rusland (1812), og tog ei engang Veien til Petersborg men til Moskau, som han vel ogsaa naaede, men snart saae afbrændt af dens egne Indbyggere, saa han langt fra at finde Vinterleie der, over Hals og Hoved maatte trække sig tilbage og overraskedes da af en russisk Vinter, hvorunder hans Franskmænd faldt som Fluor, saa at længe før han naaede Veichselen, lignede hans Hjemtog en vild Flugt, saa Preussen og Tydskland maatte selv forbauses over, at de ikke standsede ham paa Halvveien, da han saagodt som ene giennemjagede dem, til han slap over Rhinen.

Allerede næste Foraar stod imidlertid den Frygtelige slagferdig midt i Nordtydskland, og seirede med sin skiæggeløse Ungdom, men ved hver Seier svækkedes Napoleon saaledes, at han i Begyndelsen af 1814 maatte trække sig tilbage over Rhinen, og da han ikke vilde neies med denne Flod og med Pyrenæerne til Grændse, forenede Wellington og Blücher sig i Hjertet af Frankerig, og jog Napoleon, som Hundene en Hare, lige til

Det Niittende Aarhundrede

Paris, hvor han da høitidelig nedlagde Regjeringen og lovede at nøies med Keisernavnet, naar man vilde lade ham beholde sin gamle Garde til Livvagt, overlade ham den lille Ø Elba under Toskanas Kyst til fri Raadighed, og aarlig give ham de Millioner, han behøvede, til at hævde sin keiserlige Stilling og Værdighed. Bourbonerne kom nu igjen i Besiddelse af den franske Throne, men Aaret efter (1815), da Aarpengene udeblev, landede Napoleon med en Haandfuld Veteraner i det sydlige Frankrig, og da den Krigshær, som, under Marskalk Ney, skikkedes imod ham, langt fra at ville bestride ham, gik over til ham, holdt han uden al Blodsudgydelse sit Indtog i Paris, og Bourbonerne turde ikke oppebie ham, men flygtede isomt til Ghent. Vel erklærede nu alle Europas Stormagter Napoleon for fredløs, men han holdt sig dog kiæk i Paris, og mødte Wellington og Blücher ved Vaterloo i Belgien, nær ved Bryssel, hvor der stod et blodigt Slag 1815 (15. Juni), hvori Napoleon dog omsider blev aldeles slaaet, saa at det var kun hundrede Dage, han mægtede at lægge til sine glimrende Keiseraar. Nu nedlagde Napoleon for Alvor Kronen og overgav sig til Engelskmændene, paa det Vilkaar, at han skulde beholde sin personlige Frihed; men langt fra at turde skænke ham denne, lod de ikke Napoleon slippe med et sædvanligt Varetagts-Fængsel, men lankede ham til Klippeøen St. Helena i Atlanterhavet, hvad der i hans og Samtidens Øine var at gjøre ham til Prometheus den Anden, smedet til Klippen, mens Griffen hakkede hans Lever. Her døde Napoleon af Leversyge 1821, men dog blev hans Been siden flyttede med Æren til Paris, hvor de nu hvile i Invalidehallen.

Det niittende Aarhundrede, eller Folkeligheden.
Grækenland og Høinorden.

Vel sagde Europas Stormagter, at de efter Napoleons Fald vilde saavel i som udenfor Frankrig lægge Alt i de gamle Følger og udsieite alle Spor af den franske Revolution, men ligesom dette aabenbar var umueligt, da gjort Gierning ei staaer til Ændring, saaledes viste Stormagterne ogsaa, at de gjerne tog, hvad de kunde faae, om det end bar nok saa kiendelige Spor af Revolutionen; og ligesom man overlod Sverrig Norge,